

УДК 330.31.43.2
DOI: 10.15673/ie.v12i3.1818

Нікішина О.В.

доктор економічних наук, старший науковий співробітник
завідувач відділу ринкових механізмів та структур
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: ksenkych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ДОМІНАНТ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ*

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретико-методичного забезпечення комплексної оцінки домінант інвестиційно-інноваційної політики природокористування національної економіки на засадах концепцій сталого розвитку та інноваційної «квадро-спіралі». Вдосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження, розроблено методологічний підхід до комплексної оцінки домінант політики. Визначено домінанти (стратегічні пріоритети) інвестиційно-інноваційної політики природокористування та відповідні їм групи оціночних індикаторів. Обґрунтовано мету, принципи та методичні положення щодо комплексної оцінки домінант політики з акцентом на секторально-структурний вимір. На основі розробленого методичного забезпечення здійснено діагностику трьох домінант політики природокористування, пов'язаних з використанням інвестиційно-інноваційного потенціалу України, визначено сучасні тренди та проблеми його використання. На підставі результатів якісної оцінки окреслено напрями модернізації механізмів стимулювання раціонального природокористування в державі.

Ключові слова: природокористування, оцінка, індикатори, сталий розвиток, інвестиційно-інноваційна політика, інвестиції, сектори економіки.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах посилення дестабілізуючого впливу економічної діяльності суспільства на стан навколишнього природного середовища (*далі – НПС*), активізації погроз екологічній безпеці України, неефективного використання її природно-ресурсного потенціалу виникає необхідність в реалізації сучасної моделі інвестиційно-інноваційної політики природокористування (*далі – ІПП*). Її основу формує, з одного боку, система партнерства між державою, наукою, бізнесом та суспільством на засадах впровадження концепції «квадро-спіралі», з іншого, сталий, екологічно збалансований розвиток. Актуальність обраної теми обумовлена необхідністю розробки теоретико-методичного базису формування ІПП, тому що це підґрунтя є науковою основою для впровадження адаптивних механізмів стимулювання раціонального природокористування національної економіки.

Проблематика дослідження тісно пов'язана з інститутами сталого розвитку, зокрема, програмою впровадження Цілей сталого розвитку до 2030 р., проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї

ООН № 70/1 від 25.09.2015 р. [1], Стратегією сталого розвитку України до 2030 р. [2], Указом Президента України №722/2019 від 30.09.2019 р. [3].

Аналіз останніх публікацій по проблемі. В науці існує певний доробок щодо методологічного забезпечення екологізації ІПП. Так, методичні підходи до оцінки «зеленої» трансформації на основі показників «зеленого» зростання ОЕСР запропоновані Л. Мусіною та Т. Квашою [4]. Методологічні засади моніторингу ЦСР в Україні викладені в Національній доповіді Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [5]. Методичні підходи щодо визначення домінант ІПП в регіональному вимірі розроблені Андреевою Н.М. та Тютюнник Г.О. [6], методичні рекомендації до оцінки впливу економічних показників на головні індикатори «зеленої» зростання – Буркинським Б.В. та ін. вченими [7]. Перелічені методичні підходи дозволяють багатоаспектно оцінити різні грані ІПП, водночас відсутнє комплексне методичне забезпечення діагностики домінант (пріоритетів) даної політики на засадах сталого розвитку та концепції «квадро-спіралі». Дану концепцію розробили Караянніс Е.Г., Барт Т.Д. та Д.Ф.Дж.Кемпбелл,

* Публікацію підготовлено в межах НДР «Домінанти інвестиційно-інноваційної політики природокористування національної економіки» за рахунок коштів бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230).

розширивши традиційну потрібну інноваційну спіраль шляхом включення до її складу суспільства та різних стейкхолдерів [8]. Сучасні трансформації концептуального базису передбачають нововведення в методології оцінки ІППП.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – розробка теоретико-методичного базису комплексної оцінки домінант ІППП та здійснення на його основі діагностики сучасних тенденцій і проблем інвестиційно-інноваційного забезпечення раціонального природокористування в Україні з акцентом на секторально-структурний вимір та сталий розвиток національної економіки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Понятійно-категоріальний апарат дослідження формують категорії домінанта, ІППП, інвестиційно-інноваційний та природно-ресурсний потенціал. Домінанта (від лат. *dominans* – панівний) – це стратегічний пріоритет, який, з одного боку, учені

трактують як «вид ієрархії, коли певним цілям надають перевагу порівняно з іншими цілями» [9, с. 411], з іншого, як «щось переважає, найголовніше, перевага у певному відкритті, напрямі тощо» [10, с. 90]. У даному дослідженні під *домінантами ІППП* ми будемо розуміти головні цілі (стратегічні пріоритети) політики інвестиційно-інноваційного забезпечення сфери раціонального природокористування та екологічної безпеки держави на засадах сталого розвитку. У політології наявні два підходи до визначення змісту категорії «політика»: (1) традиційний, пов'язаний з діяльністю держави; (2) новий, як певний вид *соціальної діяльності*, не обов'язково поєднаної з державною владою (таблиця 1). Враховуючи, що суб'єктами ІППП виступають не тільки держава, але й суспільство та різні стейкхолдери, у даному дослідженні застосовано другий підхід, який отримав поширення в європейських країнах.

Таблиця 1

Категорійна сукупність визначення сутності поняття «інвестиційно-інноваційна політика природокористування»*

Політика	Діяльність класів, соціальних верств, груп та індивідів, пов'язана з визначенням і впливом на устрій державної влади, (у т. ч. функції та форми держави), а також на відносини з іншими класами, націями, країнами з метою реалізації власних інтересів [11]. Вид соціальної діяльності; спосіб упорядкування суспільних справ, що стосуються, передусім, розподілу обмежених ресурсів, принципів, за якими він здійснюється, засобів, завдяки яким соціальні спільноти вирішують різні проблеми [13]
Екологічна політика	Свідома і організована регулююча діяльність, за допомогою якої та за посередництва держави і громадських, чи політичних організацій, регулюються ставлення суспільства до природи з метою захисту і розвитку довкілля [11].
Інвестиційна політика	Комплекс урядових рішень, які визначають основні напрямки, джерела та обсяги використання капітальних вкладень в економіку, різні її сфери та галузі [12].
Інвестиційно-інноваційна політика природокористування	Діяльність державних та регіональних органів, спрямована на створення сприятливих інституціональних та економічних умов щодо стимулювання процесу впровадження екологічно орієнтованих інвестицій та інновацій у господарську діяльність суб'єктів з урахуванням наявного природно-ресурсного потенціалу [6].
Інвестиційно-інноваційна політика природокористування	Сукупність економічних, організаційних та інституційних заходів, механізмів, методів та форм управління екологічно орієнтованими інвестиціями та інноваціями для сталого використання, відтворення й охорони складових природно-ресурсного потенціалу, які реалізуються державними органами влади, представниками бізнесу, науки та різних стейкхолдерів на засадах сталого розвитку національної економіки (авт.)

* сформовано автором на основі джерел [6, 10, 11, 12]

Енциклопедичні ресурси не надають визначення категорії «інвестиційно-інноваційна політика природокористування», наявні лише окремі трактування дефініцій «екологічна» та «інвестиційна політика» (див. табл. 1). Найбільш глибоким є трактування вихідної категорії, представленої у праці [6], однак автори сфокусували увагу на державній діяльності, залишивши поза увагою питання інвестиційної діяльності стейкхолдерів та сталого розвитку. Врахувавши існуючі дефініції, запропоновано наступне авторське визначення категорії «*інвестиційно-інноваційна політика природокористування*»: сукупність економічних, організаційних та інституційних заходів, механізмів, методів та форм управління екологічно орієнтованими інвестиціями та інноваціями для сталого використання, відтворення й охорони складових природно-ресурсного потенціалу, які реалізуються державними органами влади, представниками бізнесу, науки

та різних стейкхолдерів на засадах сталого розвитку національної економіки. У даному визначенні акцент зміщено на взаємодію чотирьох суб'єктів ІППП крізь призму концепцій «квадро-спіралі» та сталого розвитку економіки.

Найбільш точне і вичерпне визначення терміну «*потенціал*», на наш погляд, запропонував С.В. Мочерний: «наявні ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети» [10, с.13]. Дане визначення з уточненням виду ресурсів (інвестиційні, природні) можна використати для розкриття змісту інвестиційно-інноваційного та природно-ресурсного потенціалів. Такі компоненти потенціалу, як оптимальна структура та раціональне використання ресурсів, формують напрями і завдання їх комплексної оцінки, як підґрунтя для управлінських рішень різних суб'єктів ІППП та їх взаємодій.

Методичні положення щодо комплексної оцінки доміант ІППП базуються на тезі, що кожна доміант ІППП потребує введення відповідних їй індикаторів оцінки. Тобто сукупність доміант ІППП можна представити у вигляді системи економіко-екологічних індикаторів, оцінка яких дозволяє визначити основні тенденції в природокористуванні, причинно-наслідкові зв'язки зміни стану природного середовища, ефективність чинної екологічної політики та напрями її трансформації. Головні доміанти ІППП та відповідні їм групи індикаторів представлено на рис. 1. Було виокремлено шість доміант (strate-

гічних пріоритетів) ІППП, орієнтованих на інвестиційне забезпечення раціонального природокористування, стале використання компонентів природно-ресурсного потенціалу країни, зниження екодеструктивного впливу соціально-економічної системи на стан НПС, підвищення екологічних аспектів якості життя населення. Для комплексної оцінки перелічених доміант ІППП запропоновано використати множини індикаторів, об'єднаних у вісім груп. Інформаційною базою для їх розрахунку є офіційні дані Державної служби статистики України, дані міністерств та відомств, державних і профільних інституцій.

Концептуальний базис: концепції сталого розвитку, «зеленого» зростання, циркулярної економіки, інноваційного розвитку на основі «квадро-спіралі»	
Мета методичних положень: комплексна оцінка ефективності діючої ІППП, визначення недоліків і проблемних місць у процесі її впровадження, обґрунтування доміант ІППП та адаптивних механізмів їх впровадження в сучасних умовах	
Принципи оцінки: системність і комплексність; адекватність і гнучкість; об'єктивність і точність; дієвість; цілеспрямованість; науковість	
Методичні положення щодо комплексної оцінки доміант ІППП: Етапи оцінки:	
I. Комплексна оцінка впровадження доміант ІППП за допомогою груп індикаторів:	
<i>Доміанти ІППП</i>	<i>Групи оціночних індикаторів</i>
1. Достатнє інвестиційне забезпечення раціонального природокористування	1. Частка екологічних інвестицій у ВВП та видатки бюджету на охорону НПС
2. Оптимальний перерозподіл інвестиційних ресурсів між видами природоохоронних заходів та секторами національної економіки	2. Оцінка динамічних та структурних змін капітальних та поточних інвестицій на охорону НПС 3. Оцінка динамічних змін сукупних витрат на охорону НПС
3. Стимулювання інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності в природокористуванні	4. Оцінка інноваційної діяльності промислового сектору економіки
4. Відновлення, стале використання та охорона складових природно-ресурсного потенціалу національної економіки	5. Оцінка використання водних, енергетичних, земельних, лісових, мінерально-сировинних ресурсів, природно-заповідного фонду в координатах сталого розвитку
5. Зниження екодеструктивного впливу соціально-економічної системи на стан НПС	6. Оцінка екологічної ємності ВВП на засадах сталого розвитку
6. Підвищення екологічних аспектів якості життя населення	7. Оцінка трудових ресурсів сфери природокористування 8. Оцінка екологічних аспектів якості життя населення
II. Оцінка відхилень фактичних значень індикаторів від цільових та світових значень	
III. Визначення причин відхилень, причинно-наслідкових зв'язків між економіко-екологічними індикаторами, проблемних аспектів впровадження діючої ІППП	
IV. Якісна оцінка індикаторів, агрегований висновок про стан досягнення доміант ІППП	
Механізми стимулювання впровадження екологічно орієнтованих інвестицій та інновацій у діяльність суб'єктів господарювання різних секторів економіки:	
1. Інституціональні;	3. Адміністративні;
2. Фінансово-економічні;	4. Інформаційні.

Рис. 1. Структурна схема методологічного підходу до комплексної оцінки доміант інвестиційно-інноваційної політики природокористування*
*авторська розробка

Методичні положення щодо комплексної оцінки доміант ІППП включають п'ять етапів оцінки (див. рис. 1). Результати такої оцінки формують аналітичне підґрунтя для визначення ефективності політики, обґрунтування механізмів стимулювання екологічно орієнтованих інвестицій та інновацій у вітчиз-

няну практику господарювання. Особливістю методичних положень є, по-перше, секторальний вимір індикаторів для встановлення тенденцій і проблем природокористування в секторальному вимірі, по-друге, оцінка доміант крізь призму сталого розвитку, що дозволяє зробити висновок не тільки про ефе-

ктивність ІППІ, а й стратегії сталого розвитку в Україні. Дана стаття присвячена комплексній оцінці перших трьох домінант ІППІ (див. рис. 1), пов'язаних з використанням інвестиційно-інноваційного потенціалу.

За статистичними даними, у 2019 р. величина загальних капітальних інвестицій усіх секторів національної економіки склала 584,5 млрд. грн., збільшившись порівняно з 2010 р. втричі (таблиця 2). При

цьому їх величина у ВВП країни скоротилася з 17,5 % в 2010 р. до 14,7 % в 2019 р. У 2018 р. обсяг капітальних інвестицій на охорону НПС досяг 10,07 млрд. грн., що склало всього 1,74 % від загального обсягу капітальних інвестицій в економіку та 0,28 % від ВВП. Починаючи з 2017 р. відбувається зменшення частки капітальних інвестицій на охорону НПС у ВВП держави, при цьому індикатор 2019 р. складає 0,23 %, що менше рівня 2010 р.

Таблиця 2

Динаміка капітальних інвестицій (КІ) на охорону НПС в Україні та їх частка у ВВП*

Показники	Роки								2019 р. у % до 2010 р.
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Капітальні інвестиції, всього, млрд. грн.	189,06	267,73	219,42	273,12	359,22	448,46	578,73	584,45	309,1
2. Частка загальних КІ у ВВП, %	17,5	18,3	13,8	13,7	15,1	15,0	16,3	14,7	-2,81
3. Капітальні інвестиції на охорону НПС, млн. грн.	2761,5	6038,8	7959,9	7676,6	13390,5	11026	10074	9167,6**	332,0
4. Частка КІ на охорону НПС у % до загальних капітальних інвестицій, %	1,46	2,26	3,63	2,81	3,73	2,46	1,74	1,57	+0,11
5. Частка КІ на охорону НПС у ВВП, %	0,26	0,41	0,50	0,39	0,56	0,37	0,28	0,23	-0,03

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [14, 15, 16].

** попередні дані. скорочення: КІ – капітальні інвестиції.

Сукупні витрати на охорону НПС, які поєднують капітальні інвестиції та поточні витрати, в 2018 р. склали 34,39 млрд. грн., збільшившись порівняно з 2010 р. у 2,6 рази (таблиця 3). При цьому темп приросту капітальних інвестицій (3,6 рази) є нижчим аналогічного показника для поточних витрат (2,3 %). За досліджуваний період частка сукупних витрат на охорону НПС в Україні скоротилася з 1,22 % в 2010 р. до 0,97 % в 2018 р., при цьому найвищі рівні індикатора спостерігалися в 2013-2014 рр. (1,39-

1,38 %). У розвинутих країнах частка сукупних витрат на охорону НПС складає **1,5-4% ВВП**, що визначається досягнутим ступенем якості навколишнього природного середовища [17, с.182]. За 2010-2018 рр. фактичний рівень індикатора в Україні не потрапив у коридор оптимальних значень (див. табл. 3). Слід зазначити, що в 1995-2005 рр. частка сукупних витрат на охорону НПС в нашій державі була значно вищою (5,1 – 1,6 %) і відповідала світовому рівню.

Таблиця 3

Динамічно-структурні зміни сукупних витрат на охорону НПС в Україні та бюджетні видатки*

Показники	Роки								2018 р. у % до 2010 р.
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018		
1. Сукупні витрати на охорону навколишнього природного середовища (у фактичних цінах), млн. грн.	13128,1	20377,9	21925,6	24591,1	32488,7	31492	34392,3	261,97	
Індекс, пункти	X	0,993	1,076	1,122	1,321	0,969	1,092	X	
2. Капітальні інвестиції й поточні витрати, у % до ВВП у фактичних цінах	1,22	1,39	1,38	1,24	1,36	1,06	0,97	X	
3. Капітальні інвестиції	2761,5	6038,8	7959,9	7675,6	13390,5	11025,6	10074,3	364,81	
у % до сукупних витрат	21,04	29,63	36,30	31,21	41,22	35,01	29,29	X	
4. Поточні витрати	10366,6	14339,1	13965,7	16915,5	19098,2	20466,4	24318	234,58	
у % до сукупних витрат	78,96	70,37	63,70	68,79	58,78	64,99	70,71	X	

Продовження табл. 3

Показники	Роки							2018 р. у % до 2010 р.
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
5. Видатки бюджету на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	2872,4	5594,2	3481,7	5529,7	6255,4	7349,3	8242,1	286,94
<i>Індекс, пункти</i>	<i>X</i>	<i>1,056</i>	<i>0,622</i>	<i>1,588</i>	<i>1,131</i>	<i>1,175</i>	<i>1,121</i>	<i>X</i>
6. Частка видатків бюджету на охорону навколишнього природного середовища у загальному обсязі видатків бюджету, %	0,8	1,1	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	87,50
7. Частка видатків бюджету на охорону НПС у сукупних витратах на НПС, %	21,88	27,45	15,88	22,49	19,25	23,34	23,96	X

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [14, 16].

За 2010-2018 рр. відбулися структурні зміни у складі сукупних витрат на охорону НПС: частка капітальних інвестицій зросла з 21 % до 29,3 %, частка поточних витрат, навпаки, зменшилася з 79 % до 70,7 % відповідно. У 2018 р. вказана тенденція структурних змін посилюється (див. табл. 3).

У звітному році видатки бюджету на охорону НПС досягли 8,24 млрд. грн., збільшившись порівня-

но з базовим періодом майже втричі, водночас їх частка у загальному обсязі бюджетних видатків зменшилася за 2010-2018 рр. з 0,8 до 0,7 % відповідно. Державний та місцевий бюджети є вагомим інвестором природоохоронних програм. У 2016 р. вони фінансували 6,0 % сукупних витрат на охорону НПС, у 2017 р. – 8,2 %, у 2018 р. – 6,7 % (рис. 2).

Рис. 2. Структура витрат на охорону НПС за джерелами фінансування, %*

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [14, 16]

За 2016-2018 рр. на фоні скорочення частки бюджетних коштів та інших джерел фінансування зросла питома вага власних коштів підприємств і організацій – з 67,9 % до 86,9 % відповідно. Відтак, в Україні головними інвестором природоохоронних заходів є суб'єкти господарювання, які забезпечують 87% витрат на охорону НПС.

Структура капітальних інвестицій на охорону НПС в Україні за видами природоохоронних заходів (таблиця 4) є нестабільною, змінюється щороку, відображаючи певні доміанти ППП. Так, у 2010 р. найбільшу питому вагу у структурі екологічних капітальних інвестицій займали витрати на охорону атмосферного повітря (41,2 %), очищення зворотних вод (26,6 %) та поводження з відходами (17,2 %). У

2018 р. за структурою найбільша частка капітальних інвестицій була спрямована переважно на забезпечення радіаційної безпеки (20,2 %), охорону атмосферного повітря (34,8%), очищення зворотних вод (16,8 %). За досліджуваний період динаміка структурних змін характеризувалася зменшенням питомої ваги практично всіх природоохоронних заходів на фоні зростання частки витрат на забезпечення радіаційної безпеки (на 20,1 %) та захист і реабілітацію ґрунту (на 2,8 %).

Вкрай негативною тенденцією є скорочення частки НДР природоохоронного спрямування з 0,3 % в 2010 р. до 0,1 % в 2018 р., як інноваційної компоненти раціонального природокористування (див. табл. 4).

Таблиця 4

Структура капітальних інвестицій на охорону НПС в Україні, %*

Природоохоронні заходи	Роки					Динаміка змін (+,-) (5-1)
	2010	2015	2016	2017	2018	
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	41,2	18,5	18,6	23,7	34,8	-6,4
2. Очищення зворотних вод	26,6	11,1	8,7	11,6	16,8	-9,8
3. Поводження з відходами	17,2	9,6	16,5	22,4	11,7	-5,5
4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	11,6	5,1	3,1	11,6	14,4	+2,8
5. Зниження шумового і вібраційного впливу	0,4	0,5	0,7	1,5	0,6	+0,2
6. Збереження біорізноманіття і середовища існування	0,7	0,3	0,4	1,6	0,7	-
7. Радіаційна безпека	0,1	54,8	51,9	27,3	20,2	+20,1
8. НДР природоохоронного спрямування	0,3	0,03	0,02	0,03	0,1	-0,2
9. Інші види природоохоронної діяльності	1,9	0,1	0,1	0,3	0,7	-1,2
Усього:	100	100	100	100	100	-

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [16]

У звітному році обсяг капітальних інвестицій на фінансування науково-дослідних робіт склав 5,7 млн. грн., що на 25 % менше рівня 2010 року; однак порівняно з 2015 р. він зріс у 2,7 рази. Водночас подвійне скорочення суми капітальних інвестицій на заходи поводження з відходами в звітному році порівняно з попереднім обумовило зростання індикатора відходоємності ВВП в Україні.

Аналіз капітальних інвестицій за напрямками та видами природоохоронних заходів в Україні свідчить про те, що незважаючи на зростаючі обсяги, частка інвестицій в інтегровані технології за 2010-2018 рр зменшилася за більшістю природоохоронних заходів, водночас зросла питома вага такого напрямку, як очищення. Так, у 2018 р. частка капітальних інвестицій в інтегровані технології за заходом охорона

атмосферного повітря склала 14,7 % (у 2013 р. – 45,4 %), очищення зворотних вод – 18,2 % (у 2012 р. – 28,1 %), поводження з відходами – 3,8 % (у 2012 р. – 17,1 %). Виняток складають такі природоохоронні заходи, як захист і реабілітація ґрунту та радіаційна безпека, де впровадження інтегрованих технологій є домінуючим напрямом капітального інвестування (85,2 % і 78,3 % у 2018 р.) [16].

Структура поточних інвестицій на охорону НПС в Україні за видами природоохоронних заходів наведена в таблиці 5. За досліджуваний період у структурі поточних екологічних інвестицій домінували заходи на очищення зворотних вод, поводження з відходами та охорону атмосферного повітря; у 2018 р. їх частки склали 39,6 %, 36,3 % та 11,9 % відповідно.

Таблиця 5

Структура поточних інвестицій на охорону НПС в Україні, %*

Природоохоронні заходи	Роки					Динаміка змін (+,-) (5-1)
	2010	2015	2016	2017	2018	
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	12,7	9,0	9,2	10,3	11,9	-0,8
2. Очищення зворотних вод	48,6	39,3	40,8	39,4	39,6	-9,0
3. Поводження з відходами	25,1	40,2	35,2	36,7	36,3	+11,2
4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	4,6	6,8	6,3	4,8	5,3	+0,7
5. Зниження шумового і вібраційного впливу	0	0,4	1,4	2,6	0,9	+0,9
6. Збереження біорізноманіття і середовища існування	2,3	2,2	2,8	3,8	3,3	+1,0
7. Радіаційна безпека	4,4	0,5	0,6	0,5	0,5	-3,9
8. НДР природоохоронного спрямування	0,5	0,3	0,3	0,4	0,5	-
9. Інші види природоохоронної діяльності	1,8	1,3	3,4	1,5	1,7	-0,1
Усього:	100	100	100	100	100	-

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [16]

За 2010-2018 рр. динаміка структурних змін характеризувалася збільшенням питомої ваги заходів поводження з відходами (на 11,2 %) за рахунок скорочення частки поточного інвестування очищення зворотних вод (на 9 %) та радіаційної безпеки (на 3,9 %). У 2018 р. обсяг поточного фінансування НДР природоохоронного спрямування зріс порівняно з 2010 р. вдвічі (з 57,6 до 118,5 млн. грн.), водночас їх частка залишилася незмінною на рівні 0,5 %. У звітному році порівняно з попереднім обсяг поточного інвестування заходів поводження з відходами збільшився на 17,6 %, порівняно з базовим 2010 р. – в 3,4 р. Аналізуючи структурні зміни екологічних інвестицій (див. табл. 4, 5), можна констатувати зміну пріоритетів інвестиційно-інноваційної політики держави у напрямі впровадження заходів поводження з відходами та забезпечення радіаційної безпеки, що, безумовно, вплинуло на індикатор продуктивності

ВВП за відходами.

В комплексному методичному забезпеченні аналітично значимою постає оцінка *секторальної структури* капітальних інвестицій та сукупних витрат на охорону НПС. Згідно проведених розрахунків, в Україні найбільша частка сукупних витрат на охорону НПС припадає на переробну промисловість – 30 % в 2018 р. (з них 17,35 % посідає металургійне виробництво), сектор водопостачання – 23,9 %, добувну промисловість і розроблення кар'єрів – 22,6 % (з них 21,1 % припадає на добування металевих руд), сектор постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 12,9 % (таблиця 6). Частки інших секторів національної економіки є незначними й досягають 1,22 % для сільського господарства, 1,58 % для харчової промисловості, 2,16 % для транспорту, 2,89 % для державного управління й оборони.

Таблиця 6

Секторальна структура сукупних витрат на охорону НПС в Україні, %*

Види економічної діяльності	Роки				Динаміка змін (+, -)
	2015	2016	2017	2018	
1. Сільське, лісове та рибне господарство	1,42	1,13	1,36	1,22	-0,20
2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	21,24	15,98	18,95	22,62	+1,39
2.1. у т.ч. добування металевих руд	19,78	14,53	17,69	21,14	+1,36
3. Переробна промисловість, всього, у т.ч.	25,03	23,84	25,42	30,02	+4,98
3.1. Виробництво харчових продуктів	0,84	1,02	1,05	1,58	+0,74
3.2. Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	3,36	2,48	2,97	3,56	+0,20
3.3. Металургійне виробництво	14,54	15,44	14,99	17,35	+2,81
4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	22,05	29,56	19,52	12,86	-9,19
5. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами, всього, у т.ч.	19,59	18,76	20,71	23,88	+4,29
5.1. Забір, очищення та постачання води	12,94	12,97	12,60	13,14	+0,20
5.2. Каналізація, відведення й очищення стічних вод	1,80	1,47	2,02	2,63	+0,83
5.3. Збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів	4,83	4,28	6,06	8,07	+3,24
6. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4,98	3,58	4,48	0,96	-4,02
7. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,26	2,52	1,83	2,16	+0,90
8. Професійна, наукова та технічна діяльність	0,56	0,59	0,74	0,76	+0,20
9. Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,08	0,51	0,77	0,98	-0,11
10. Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1,86	2,40	4,39	2,89	+1,03
11. Інші сектори економіки	0,93	1,13	1,83	1,65	+0,72

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [14, 15, 16]

За 2015-2018 рр. відбулися структурні зміни в секторальній структурі витрат на охорону НПС: частка енергосектору скоротилася на 9,19 %, натомість зросли частки переробної промисловості (на 4,98 %),

сектору водопостачання (на 4,29 %) та добувної промисловості (на 1,39 %) (див. табл. 6). У звітному році істотно зменшилася питома вага оптової та роздрібно-торгівлі (на 4,02 %); незначне скорочення було

притаманне також сільському господарству (на 0,2 %). Наочно структурні зміни сукупних витрат на

охорону НПС у секторальному вимірі відображено на рис. 3.

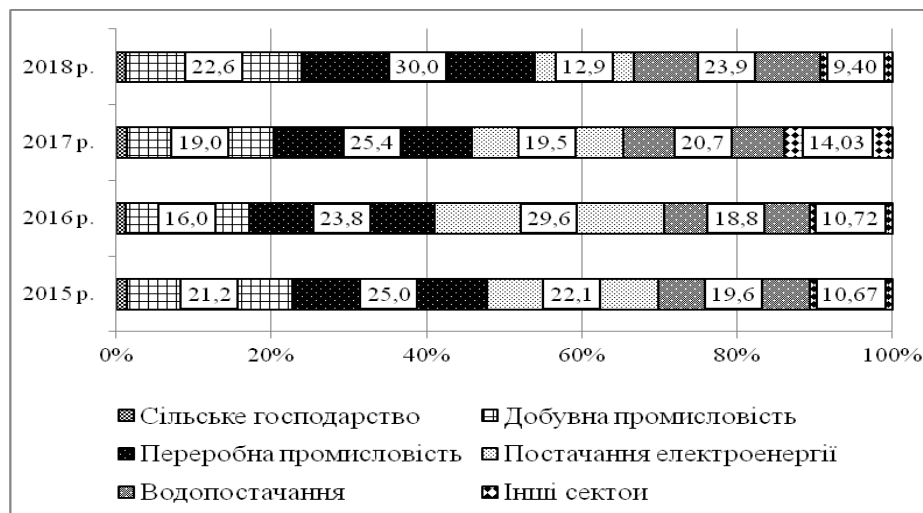

Рис. 3. Секторальна структура сукупних витрат на охорону НПС в Україні, %
* побудовано автором за даними табл. 6.

У 2018 р. загальний обсяг екологічних інвестицій в національну економіку склав 34,4 млрд. грн., збільшившись порівняно з 2015 р. на 39,9 %. Найбільший обсяг екоінвестицій здійснили підприємства переробної промисловості – 10,3 млрд. грн., що на 67,7 % більше рівня 2015 р. [16]. Друге і третє місце посіли сектор водопостачання (8,2 млрд. грн.) і добувна промисловість (7,8 млрд. грн.), наростивши обсяги інвестування раціонального природокористування на 70,5 % і 49 % відповідно. Незважаючи на скорочення сукупних витрат на охорону НПС енергосектору на 18,4 % в 2018 р. порівняно з 2015 р., він посів четверте місце у секторальній структурі екоінвестицій (див. рис. 2). За досліджуваний період обсяги екологічних інвестицій сільського господарства зросли на 20 %, що є позитивною тенденцією в сталому розвитку агросектору країни.

Проведений аналіз свідчить, що підприємства промислового сектору національної економіки здійс-

нюють майже 90 % капітальних і поточних витрат на охорону НПС. Відтак, головним суб'єктом інвестиційно-інноваційної політики раціонального природокористування в Україні є *промислові підприємства*. В Україні спостерігається позитивна тенденція зростання кількості впроваджених маловідходних та безвідходних технологій у промисловості (таблиця 7). У 2018 р. їх загальна кількість склала 926 од., збільшившись порівняно з 2010 р. на 93,3 %. При цьому частка впроваджених ресурсозберігаючих технологій у загальному обсязі нових технологічних процесів зростає з 23,45 % в 2010 р. до 46,25 % в 2018р., перевищивши навіть рівень 1995 р. У 2016 р. відбулося майже потрійне зростання кількості впроваджених інноваційних технологічних процесів у промисловості, у т.ч. кількість маловідходних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій збільшилася на 63,3 %; у 2018 р. порівняно з 2016р. приріст склав 23,4 %.

Таблиця 7

Кількість упроваджених нових технологічних процесів у промисловості України, одиниць*

Показники	Роки								2018 р. у % до 2010
	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	
1. Впроваджено нових технологічних процесів	2936	1403	1808	2043	1217	3489	1831	2002	98,0
2. У т.ч. маловідходних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій	1044	430	690	479	458	748	611	926	193,3
2.1. У % до нових технологічних процесів	35,56	30,65	38,16	23,45	37,63	21,44	33,37	46,25	X

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [14].

У 2018 р. обсяг реалізованої інноваційної продукції в промисловості України склав 24,86 млрд. грн., збільшившись порівняно з 2015 р. на 7,9 % (таб-

лиця 8). Частка переробної промисловості в обсязі реалізованої інноваційної продукції промислового сектору досягла 98,26 %, у т.ч. 25,31 % припадало на

харчову промисловість, 15,07 % – виробництво авто-транспортних засобів, 14,96 % – металургійне виробництво. Частка добувної промисловості у сектораль-

ній структурі інноваційної продукції є незначною і складає 1,23 %, секторів постачання електроенергії та води – 0,46 % і 0,04 % відповідно.

Таблиця 8

Обсяг та структура реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності промисловості України*

Сектори промислової діяльності	2015 рік		2018 рік		Динаміка змін	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Темп росту, % (3/1)	Зміни структури, % (4-2)
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Усього промисловість, в тому числі:	23050,1	100	24861,1	100,00	107,9	X
1. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	53,7	0,23	306,7	1,23	571,1	+1,00
2. Переробна промисловість	22897,9	99,34	24429,1	98,26	106,7	-1,08
2.1. Виробництво харчових продуктів	4874,5	21,15	6292,4	25,31	129,1	+4,16
2.2. Виробництво неметалевої мінеральної продукції	565,5	2,45	2092,2	8,42	370,0	+5,96
2.3. Металургійне виробництво	6174,6	26,79	3718,7	14,96	60,2	-11,83
2.4. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	466,1	2,02	1044,9	4,20	224,2	+2,18
2.5. Виробництво електричного устаткування	1389	6,03	1382,7	5,56	99,5	-0,46
2.6. Виробництво інших машин і устаткування	3276,9	14,22	1854,8	7,46	56,6	-6,76
2.7. Виробництво автотранспортних засобів	2187,2	9,49	3746,7	15,07	171,3	+5,58
3. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	95,8	0,42	114,7	0,46	119,7	+0,05
4. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2,79	0,01	10,6	0,04	379,9	+0,03

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [14, 15].

У звітному році найбільший приріст обсягів реалізованої інноваційної продукції був характерний для добувної промисловості (в 5,7 рази), виробництва неметалевої мінеральної продукції (в 3,7 рази), виробництва комп'ютерів та автотранспортних засобів (в 2,2 і 1,7 рази відповідно). За 2015-2018 рр. секторальна структура реалізованої інноваційної продукції змінилася в бік скорочення частки металургійного виробництва (на 11,83 %) і зростання питомої ваги виробництва автотранспортних засобів (на 5,58 %) та неметалевої мінеральної продукції (на 5,96 %) (див. табл. 8).

Стратегією сталого розвитку України передбачено цільове значення індикатора частки реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової на рівні 5 % в 2020 р. і 10 % в 2025 р. [5, с.71]. За даними Держстату, у 2018 р. рівень даного індикатора для економіки в цілому склав лише 0,8 %, у т.ч. добувна промисловість – 0,1 %, переробна – 1,3 %. Всього три сектори економіки в 2018 р. досягли цільового значення індикатора: виробництво автотранспортних засобів (5 %), комп'ютерів, електронної та оптичної

продукції (5,8 %), поліграфічна діяльність (7,7 %) [14].

Якісна оцінка динаміки змін індикаторів інвестиційно-інноваційного забезпечення раціонального природокористування України представлена в таблиці 9. Незважаючи на зростання частки капітальних інвестицій на охорону НПС в загальних інвестиціях, питома вага і капітальних, і сукупних екологічних інвестицій у ВВП скорочується та є нижчою рівня європейських держав. Частка видатків бюджету на охорону НПС у загальному їх обсязі зменшується, питома вага коштів державного й місцевого бюджетів у фінансуванні витрат на охорону НПС теж скорочується. Означені тенденції є негативними, сигналізуючи, з одного боку, про недостатність інвестицій для екологобезпечного функціонування національної економіки, з іншого, про зміну пріоритетів державної політики, послаблення ступені участі держави в процесах раціонального природокористування як інвестора і як регулятора, що є наслідком зміни моделі змішаного регулювання на ринкове саморегулювання економіки.

Таблиця 9

Якісна оцінка динаміки змін індикаторів інвестиційно-інноваційного забезпечення раціонального природокористування України*

Показники	Динаміка змін: зростання ↑ зменшення ↓	Оцінка динаміки: П; Н; БЗ; ЦНД; ЦД, ДД**
1	2	3
1. Частка екологічних інвестицій у ВВП та видатки бюджету на охорону НПС		
1.1. Частка капітальних інвестицій на охорону НПС до загальних капітальних інвестицій в економіці, %	↑	П
1.2. Частка капітальних інвестицій на охорону НПС у ВВП, %	↓	Н
1.3. Частка сукупних витрат на охорону НПС у ВВП, %	↓	Н, ЦНД
1.4. Частка видатків бюджету на охорону навколишнього природного середовища у загальному обсязі видатків бюджету, %	↓	Н
1.5. Частка коштів державного й місцевого бюджетів у фінансуванні витрат на охорону НПС, %	↓	Н
2. Оцінка динамічних та структурних змін капітальних інвестицій на охорону НПС		
2.1. Індекс капітальних інвестицій на охорону НПС, % до 2010 р.	↑	П
2.2. Індекс капітальних інвестицій на охорону НПС в науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування, % до 2010 р.	↓	Н
2.3. Питома вага капітальних інвестицій у структурі сукупних витрат на охорону НПС, %	↑	П
2.4. Питома вага інвестицій в інтегровані технології в капітальних інвестиціях на охорону НПС за видами природоохоронних заходів (порівняно з 2010 р.), %:		
2.4.1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	↓	Н
2.4.2. Очищення зворотних вод	↓	Н
2.4.3. Поводження з відходами	↓	Н
2.4.4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	↓	Н
2.4.5. Радіаційна безпека	↑	П
2.5. Структурні зміни капітальних інвестицій на охорону НПС за видами природоохоронних заходів (порівняно з 2010 р.), %:		
2.5.1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	↓	ДД
2.5.2. Очищення зворотних вод	↓	ДД
2.5.3. Поводження з відходами	↓	Н, ДД
2.5.4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	↓	ДД
2.5.5. Радіаційна безпека	↑	ДД
2.5.6. НДР природоохоронного спрямування	↓	Н, ДД
2.6. Структурні зміни капітальних інвестицій на охорону НПС за секторами національної економіки (порівняно з 2015 р.), %:		
2.6.1. Сільське, лісове та рибне господарство	↓	ДД
2.6.2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	↑	ДД
2.6.3. Переробна промисловість	↑	ДД
2.6.4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	↓	ДД
2.6.5. Водопостачання; каналізація, поведження з відходами	↑	ДД
2.6.6. Інші сектори економіки	↑	ДД
2.7. Питома вага капітальних інвестицій на охорону НПС в загальних капітальних інвестиціях секторів національної економіки	↓	Н
3. Оцінка динамічних та структурних змін поточних інвестицій на охорону НПС		
3.1. Індекс поточних інвестицій на охорону НПС, % до 2010 р.	↑	П
3.2. Питома вага поточних інвестицій у структурі сукупних витрат на охорону НПС, %	↓	П

Продовження табл. 9

Показники	Динаміка змін: зростання ↑ зменшення ↓	Оцінка динаміки: П; Н; БЗ; ЦНД; ЦД, ДД**
1	2	3
3.3. Структурні зміни поточних інвестицій на охорону НПС за видами природоохоронних заходів (порівняно з 2010 р.), %:		
3.3.1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	↓	ДД
3.3.2. Очищення зворотних вод	↓	ДД
3.3.3. Поводження з відходами	↑	ДД
3.3.4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	↑	ДД
3.3.5. Радіаційна безпека	↓	ДД
3.3.6. НДР природоохоронного спрямування	—	БЗ
3.4. Структурні зміни поточних інвестицій на охорону НПС за секторами національної економіки (порівняно з 2015 р.), %:		
3.4.1. Сільське, лісове та рибне господарство	↓	ДД
3.4.2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	↓	ДД
3.4.3. Переробна промисловість	↑	ДД
3.4.4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	↓	ДД
3.4.5. Водопостачання; каналізація, поведження з відходами	↑	ДД
3.4.6. Інші сектори економіки	↑	ДД
4. Оцінка динамічних змін сукупних витрат на охорону НПС		
4.1. Індекс сукупних витрат на охорону НПС, % до 2010 р.	↑	П
4.2. Індекс сукупних витрат на охорону НПС за секторами національної економіки (порівняно з 2015 р.), %:		
4.2.1. Сільське, лісове та рибне господарство	↑	П
4.2.2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	↑	П
4.2.3. Переробна промисловість	↑	П
4.2.4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	↓	Н
4.2.5. Водопостачання; каналізація, поведження з відходами	↑	П
4.2.6. Інші сектори економіки	↑	П
5. Інноваційна діяльність промислового сектору економіки		
5.1. Індекс впроваджених маловідходних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, % до 2010 р.	↑	П
5.2. Частка впроваджених маловідходних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій у нових технологічних процесах, %	↑	П
5.3. Індекс реалізованої інноваційної продукції в промисловості, % до 2015 р.	↑	П; ЦНД

* складено автором на підставі даних таблиць 2-8;

** умовні позначення: **П** – позитивна динаміка; **Н** – негативна; **БЗ** – без значних змін; **ЦНД** – цільове значення показника не досягнуто; **ЦД** – цільове значення показника досягнуто; **ДД** – оцінка потребує додаткових досліджень.

За досліджуваній період загальний індекс капітальних інвестицій на охорону НПС і часткові індекси за видами природоохоронної діяльності зросли, за винятком інвестицій в НДР природоохоронного спрямування. Це є свідченням інвестиційного незабезпечення розвитку інноваційної компоненти національного природокористування, другорядності питань наукових досліджень. Незважаючи на позитивну тенденцію зростання питомої ваги капітальних інвестицій у структурі сукупних витрат на охорону НПС, частка вкладень у інтегровані технології в структурі

капітальних інвестицій зменшилася в 2018р. порівняно з 2010 р. практично за всіма видами природоохоронної діяльності, окрім радіаційної безпеки. Така тенденція є свідченням скорочення інвестування інноваційних технологій у сфері природокористування.

Напрямок структурних змін поточних і капітальних витрат на охорону НПС обумовлений, зокрема, пріоритетами інвестиційної політики, які щороку змінюються під впливом дії множини внутрішніх і зовнішніх чинників. На наш погляд, до негативних змін доцільно віднести скорочення часток заходів пово-

дження з відходами та НДР природоохоронного спрямування в структурі екологічних капітальних інвестицій. Загалом розширена інтерпретація структурних змін екоінвестицій потребує додаткових досліджень із врахуванням впливу сукупності чинників.

У секторальній структурі капітальних інвестицій за період 2010-2018рр. скоротилася частка аграрного та енергетичного секторів на фоні зростання питомої ваги інших секторів; у структурі поточних інвестицій знижувальний тренд мала, окрім вказаних двох секторів, і добувна промисловість (див. табл. 9). Розширена інтерпретація змін секторальної структури екоінвестицій вимагає додаткових досліджень з урахуванням особливостей інвестиційного й відтворювального розвитку різних секторів. Водночас існуюча тенденція до зниження питомої ваги капітальних інвестицій на охорону НПС в загальних капітальних інвестиціях секторів національної економіки є однозначно негативною.

За 2015-2018 рр. загальний індекс сукупних витрат на охорону НПС і часткові індекси за секторами національної економіки зросли, за винятком екоінвестицій сектору постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, що обумовлено, передусім, скороченням обсягів виробництва. Динаміка індикаторів, що характеризують інноваційну діяльність промислового сектору національної економіки (див. табл. 9), є позитивною, сигналізуючи про зростання кількості впроваджених маловідходних та безвідходних технологій у промисловості. Порівняно з базовим 2015 р. обсяги реалізованої інноваційної продукції суб'єктами промислового сектору теж зросли, однак за індикатором її частки в обсязі промислової продукції цільового значення 2020 р. досягнуто не було.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ході дослідження обґрунтовано теоретико-методичний базис комплексної оцінки домінант ІППП на засадах концепцій сталого розвитку та інноваційної «квадро-спіралі», запропоновано авторське визначення категорій «домінанта» та «інвестиційно-інноваційна політика природокористування». Визначено домінанти (стратегічні пріоритети) ІППП національної економіки та відповідні їм групи оціночних індикаторів, обґрунтовано методологічний підхід до комплексної оцінки домінант ІППП у двоєдності концептуального та методичного базисів, принципи та методичні положення такої оцінки. На основі розробленого методичного забезпечення здійснено діагностику трьох домінант ІППП, пов'язаних з використанням інвестиційно-інноваційного потенціалу України, з акцентом на секторальний вимір, структурні співвідношення та сталий розвиток економіки.

На підставі проведеної оцінки встановлено негативні тенденції до скорочення частки екологічних інвестицій у ВВП, частки видатків бюджету на охорону НПС, обсягів інвестицій в НДР природоохоронного спрямування, капітальних інвестицій на заходи поводження з відходами, що є свідченням недо-

статності інвестицій для екологічно безпечного функціонування економіки та наявності структурних дисбалансів у їх перерозподілі. Головним суб'єктом ІППП в Україні є промислові підприємства, які фінансують майже 90 % сукупних витрат на охорону НПС та впровадження більшості екологічних інновацій у господарську практику.

Роль держави, як регулятора процесів природокористування та охорони довкілля в Україні, є незначною і забезпечується домінуванням *примусово-обмежувальних методів*. Однак інвестиційно-інноваційна політика на основі переважання примусово-обмежувальних регуляторів у кризових соціально-економічних умовах недостатньо стимулює зменшення техногенних навантажень на природу та дотримання усіма суб'єктами екологічних нормативів. Головною причиною цього є невисокий розмір платежів за довкілля, низькі суми штрафів за природоохоронні порушення порівняно з вартістю діяльності щодо ліквідації цих порушень [17]. Відтак, виникає необхідність у збалансуванні примусово-обмежувальних та стимулюючо-компенсаційних методів регулювання в ході вдосконалення інвестиційно-інноваційної політики природокористування в Україні.

Таким чином, проведена багатоконпонентна оцінка трьох домінант ІППП національної економіки за допомогою системи індикаторів (див. рис. 1) свідчить про їх відносно низький ступінь впровадження, тобто про недостатнє інвестиційне забезпечення раціонального природокористування України на інноваційній основі та структурні дисбаланси у перерозподілі коштів між видами природоохоронних заходів та секторами національної економіки. Їх подолання обумовлює необхідність вдосконалення діючих методів і форм регулювання процесів природокористування, впровадження адаптивних стимулюючих механізмів із використанням європейських практик.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в розвитку теоретико-методологічного забезпечення раціонального природокористування шляхом удосконалення понятійно-категоріального апарату ІППП, розробки методичного забезпечення щодо комплексної оцінки домінант ІППП на засадах концепцій сталого розвитку та інноваційної «квадро-спіралі» з акцентом на секторально-структурний вимір. Прикладне значення отриманих результатів визначається можливістю їх використання різними стейкхолдерами в ході комплексної оцінки ІППП, визначення її ефективності та сучасних трендів, вдосконалення механізмів стимулювання та інституційного середовища раціонального природокористування в Україні. Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні комплексної оцінки останніх трьох домінант ІППП (див. рис. 1), визначення тенденцій сталого використання природно-ресурсного потенціалу, екоємності ВВП та екологічних аспектів якості життя населення.

Література

1. Цілі Сталого розвитку 2016-2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholititia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення 06.08.2020).
2. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект). URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення 06.08.2020).
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення 06.08.2020).
4. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2016. 60 с.
5. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с.
6. Андреева Н.М., Тютюнник Г.О. Методичні підходи щодо визначення домінант регіональної інвестиційно-інноваційної політики природокористування: наукова доповідь. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2020. 101 с.
7. Методичні рекомендації до оцінки впливу економічних показників на головні індикатори «зеленого» зростання / Буркинський Б.В., Нікішина О.В., Андреева Н.М. та ін. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2019. 45 с.
8. Carayannis, E. G. Bart, T.D., & Campbell D.F.J. (2012). The quintuple helix innovation model: global warning as a challenge and driver for innovation. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. № 1(1). Pp. 1-12. doi: 10.1186/2192-5372-1-2
9. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия. Москва: ИНФРА-М, 2005. 724 с.
10. Економічна енциклопедія / Відп. ред. С.В. Мочерний. Т.ІІІ. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
11. Економічна енциклопедія / Відп. ред. С.В. Мочерний. Т.ІІ. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 848 с.
12. Економічна енциклопедія / Відп. ред. С.В. Мочерний. Т.І. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 863 с.
13. Політологія. Зміст категорії «політика». URL: https://pidru4niki.com/1056112736310/politologiya/scho_take_politika (дата звернення 07.08.2020).
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 07.08.2020).
15. Статистичний щорічник України за 2018 рік / за ред. І.С.Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 482 с.
16. Довкілля України за 2018 рік: статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 214 с.
17. Костюк У.З. Фінансування природоохоронної діяльності в Україні: сучасний стан та шляхи покращення. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1. С. 181-186.

Стаття надійшла 11.08.2020
 Стаття прийнята до друку 25.08.2020
 Доступно в мережі Internet 15.10.2020

Никишина О.В.

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
 завідувачий відділом ринкових механізмів і структур
 Інститут проблем ринку і економіко-
 екологічних досліджень НАН України
 Французький бульвар, 29, г. Одеса, Україна, 65044
 E-mail: ksenkych@gmail.com.
 ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ПО КОМПЛЕКСНОЙ ОЦЕНКЕ ДОМИНАНТ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена обоснованию теоретико-методического обеспечения по комплексной оценке доминант инвестиционно-инновационной политики природопользования национальной экономики на основе концепций устойчивого развития и инновационной «квадро-спиральи». Усовершенствован поня-

тийно-категориальний апарат дослідження, розробтан методологічний підхід к комплексній оцінці домінант політики, об'єднаний концептуальний і методический базисы. Обоснованы цель, принципы и методические положения по комплексной оценке доминант политики с акцентом на секторально-структурное измерение.

Определены шесть доминант (стратегических приоритетов) инвестиционно-инновационной политики природопользования: (1) достаточное инвестиционное обеспечение рационального природопользования; (2) оптимальное перераспределение инвестиций между видами природоохранных мероприятий и секторами экономики; (3) стимулирование инвестиционного обеспечения инновационной деятельности в природопользовании; (4) восстановление, устойчивое использование и охрана составляющих природно-ресурсного потенциала национальной экономики; (5) снижение экодеструктивного влияния социально-экономической системы на состояние природной среды; (6) повышение экологических аспектов качества жизни населения. Для каждой доминанты предложены соответствующие ей группы оценочных индикаторов.

На основе разработанного методического обеспечения проведена диагностика трех доминант политики природопользования, связанных с использованием инвестиционно-инновационного потенциала Украины, определены современные тренды и проблемы его использования. В частности, установлено негативные тенденции к сокращению доли экологических инвестиций в ВВП, доли расходов бюджета на охрану природной среды, объемов инвестиций в научно-исследовательские разработки природоохранного направления, капитальных инвестиций на мероприятия по обращению с отходами. Главным субъектом инвестиционно-инновационной политики природопользования в Украине являются промышленные предприятия, которые финансируют почти 90% совокупных расходов на охрану природной среды и внедрение большинства экологических инноваций в хозяйственную практику.

Результаты комплексной оценки показали низкую степень внедрения доминант политики. Обоснована целесообразность сбалансирования принудительно-ограничительных и стимулирующе-компенсационных методов регулирования в ходе совершенствования инвестиционно-инновационной политики природопользования в Украине.

Ключевые слова: природопользование, оценка, индикаторы, устойчивое развитие, инвестиционно-инновационная политика, инвестиции, сектора экономики.

Nikishyna O.

Doctor of Economics, Senior Researcher
Head of Department of Market Mechanisms and Structures
Institute of Market Problems and Economic & Ecological Research
of National Academy of Sciences of Ukraine
Frantsuzskiy boulevard, 29, Odesa, Ukraine, 65044
E-mail: ksenkych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROVISIONS FOR A COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF DOMINANTS OF INVESTMENT AND INNOVATIVE POLICY OF NATURE MANAGEMENT OF UKRAINE

The article is devoted to the substantiation of theoretical and methodological support for a comprehensive assessment of the dominants of investment and innovation policy of nature management of the national economy on the basis of the concepts of sustainable development and innovative «quadro-spiral». The conceptual and categorical apparatus of the research has been improved, a methodological approach to a comprehensive assessment of policy dominants has been developed, combining conceptual and methodological bases. The purpose, principles and methodological provisions for a comprehensive assessment of dominants of policy with an emphasis on the sectoral-structural dimension have been substantiated.

Six dominants (strategic priorities) of investment and innovative policy of nature management have been defined: (1) sufficient investment provision of rational nature use; (2) optimal redistribution of investments between types of environmental measures and sectors of the economy; (3) stimulating of investment support for innovative activities in nature management; (4) restoration, sustainable use and protection of components of the natural resource potential of the national economy; (5) reducing of the eco-destructive impact of the socio-economic system on the environment; (6) improving the environmental aspects of the quality of life of the population. For each dominant, the corresponding groups of evaluation indicators have been proposed.

On the basis of the developed methodological support the diagnostics of three dominants of nature management policy connected with the use of investment and innovative potential of Ukraine has been carried out, modern trends and problems of its use have been determined. In particular, there are negative trends to

reduce the share of environmental investment in GDP, the share of budget expenditures on environmental protection, the volume of investment in research and development of environmental protection, capital investment in waste management measures. The main subject of investment and innovative policy of nature management in Ukraine are industrial enterprises, which finance almost 90% of the total costs of environmental protection and the introduction of most environmental innovations in economic practice.

The results of the comprehensive assessment showed a low degree of implementation of dominants of policy. The expediency of balancing coercive-restrictive and stimulating-compensatory methods of regulation in the course of improvement of investment-innovative policy of nature management in Ukraine has been substantiated.

Key words: nature management, assessment, indicators, sustainable development, investment and innovative policy, investments, sectors of the economy.

References

1. *Tsili Staloho rozvytku 2016-2030*. Retrieved August 6, 2020, from <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
2. *Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku (proekt)*. Retrieved August 6, 2020, from https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
3. *Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019 r. № 722/2019*. (2019). Retrieved August 6, 2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>
4. *Dopovid pro zelenu transformatsiiu v Ukraini na osnovi pokaznykiv zelenoho zrostantia OESR*. (rep.). (2016). Kyiv: Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy.
5. *Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina* (rep.). (2017). Kyiv: Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy.
6. Andrieieva, N. M., & Tiutiunnyk, H. O. (2020). *Metodychni pidkhody shchodo vyznachennia dominant rehionalnoi investytsiino-innovatsiinoi polityky pryrodokorystuvannia* (rep.). Odesa: IPREED NAN Ukrainy.
7. Burkynskyi, B. V., Nikishyna, O. V., & Andrieieva N. M. (2019). *Metodychni rekomendatsii do otsinky vplyvu ekonomichnykh pokaznykiv na holovni indykatory «zelenoho» zrostantia*. Odesa: IPREED NAN Ukrainy.
8. Carayannis, E. G., Bart, T. D., & Campbell D. F. J. (2012). The quintuple helix innovation model: global warning as a challenge and driver for innovation. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, (1(1)), 1-12. doi: 10.1186/2192-5372-1-2
9. Romyantseva, E. E. (2005). *Novaya ekonomicheskaya entsiklopediya*. Moscow: INFRA-M.
10. Mochernyi, S. V. (Ed.). (2002). *Ekonomichna entsyklopediia* (Vol. III). Kyiv: Vydavnychi tsentr «Akademiia».
11. Mochernyi, S. V. (Ed.). (2000). *Ekonomichna entsyklopediia* (Vol. II). Kyiv: Vydavnychi tsentr «Akademiia».
12. Mochernyi, S. V. (Ed.). (2000). *Ekonomichna entsyklopediia* (Vol. I). Kyiv: Vydavnychi tsentr «Akademiia».
13. *Politolohiia. Zmist katehorii «polityka»*. Retrieved August 7, 2020, from https://pidru4niki.com/1056112736310/politologiya/scho_take_politika
14. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy*. Retrieved August 7, 2020, from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Verner, I. Ye. (Ed.). (2019). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2018 rik*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
16. Prokopenko, O. M. (Ed.). (2019). *Dovkillia Ukrainy za 2018 rik: statystychnyi zbirnyk*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
17. Kostiuk, U. Z. (2015). Finansuvannia pryrodokhoronnoi diialnosti v Ukraini: suchasnyi stan ta shliakhy pokrashchennia. *Innovatsiina ekonomika*, (1), 181-186.

Received 11 August 2020

Approved 25 August 2020

Available in Internet 15.10.2020

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Нікішина О.В. Теоретико-методичні положення щодо комплексної оцінки домінант інвестиційно-інноваційної політики природокористування України // Економіка харчової промисловості. 2020. Т.12, вип. 3. С. 66-80. doi: 10.15673/fe.v12i3.1818

Cite as APA style citation

Nikishyna, O. (2020). Theoretical and methodological provisions for a comprehensive assessment of dominants of investment and innovative policy of nature management of Ukraine. *Food Industry Economics*, 12(3), 66-80. doi: 10.15673/fe.v12i3.1818